

MOWIENIE (155) *sb n*

-e- (153), -ę- (2).

mó- (18), mo- (18); mó- *SarnStat*, mo- *MurzHist*; mó- : mo- *Mącz* (17 : 17). ◇ *Pierwsze e jasne, końcowe e pochylone* (*Cn o jasne, oba e pochylone*).

sg *N* mówieni(e) (35). ◇ *G* mówieniã (68); -ã (61), -(a) (7). ◇ *D* mówieniu (15). ◇ *A* mówienié (6); -é (1), -(e) (5). ◇ *I* mówieni(e)m (6) *BielKron*, *Mącz* (3), *SkarŻyw*, *CiekPotr*, mówienim (3) *KrowObr*, *KuczbKat*, *Calep*. ◇ *L* mówieniu (19). ◇ *pl N* mówieniã (1). ◇ *A* mówieniã (2).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVIII w*.

1. *Posługiwanie się słowami ustnie lub na piśmie, używanie mowy, języka dla przekazywania pewnych treści psychicznych: myśli, sądów, uczuć; loquentia, sermo Mącz; dictio Cn (153) :*

a. *Wypowiadanie się, zabieranie głosu, przemawianie (128) : March¹ A4v; FalZioł II 12d; March³ V5; BielKom B7, C6v; zwykli preceptorowye [...] diŃcipuły fwe vczyć deklámowác. [...] áby tem fpoŃobem bráli fmyãłóść á beŃpyeczność mowyenya/ żeby potem gdyby fie tráfiło [...] o cokolwyek rzecz myeć/ fmieie y beŃpyecznye foby poczynác mogli GliczKsiąż K7; BielKron 233v; GrzegRóżn Hv; KwiatKsiąż C3; Quaerit sermonem, Godzi ná to/ Radby miał przicinę ku mówieniu. Mącz 335d, 28c, 49d, 87d, 141c, 191c (10); GórnDworz S2v; RejPos 204v; Prozne mowienie ieft dłuŃie á niepożyteczne mowienie. KuczbKat 370 marg; BudBib 1.Esdr 8/17; CzechRozm 69; Przed láty ftáwiano v fãdu zegárki ciekące/ wedle ktorych zámierzano ftronam čás do mowienia [*tempus ad dicendum*]: áby dłuŃą rzeczą čásfu nietráćili ModrzBaz 94v, 17, 69, 129; SkarŻyw 195; CzechEp 144, 221; Calep 408b; CiekPotr 61.*

mowienie ku komu, ku czemu = alloquium Mącz (2): sermo ad aliquem, Mowienie ku komu/ kazanie Mącz 157c, 235c.

mowienie przeciwko czemu (1): Sześć grzechow przeciwko Duchowi S. [...] Poznány prawdy náŃgánienie/ y przeciwko niey mowienie. LatHar +++2v.

*mowienie przed kim (2): NIemow nie wfłetecznie á nierozmyŃlnie/ áni ferce twoie niechay będzie prętkie ku mówieniu przed Pánem Bogiem [*ad proferendum sermonem coram Deo*; ná wymówienie fłowá przed Bogiem WuBib]. Leop Eccle 5/1; Mącz 86a.*

mowienie z kim = rozmowa (1): Alloquutio et alloquium, Mowienie s kim. Colloquor idem Rozmawiam s kim, inde colloquium, Rozmowá. Mącz 197c.

*mowienie z kim [= do kogo] allocutio, alloquium, compellatio Cn (1): RZecz Iehowy/ ktora bylá do Hozeafzá [...] Początek mowienia Iehowy z Hozeafzem [*Principium sermonis Domini in Hoseah*]/ Y rzekł Iehowá do Hozeafzá. Idzi poymi fobie zónę wfzetecznice BudBib Ose 1/2.*

*mowienie o kim, o czym [w tym: o czym z odniesieniem do treści tekstu poprzedzającego (2)] (5): Bo owego porywczego o wielkich rzeczách mowienia [*extemporalitas illa dicendi de rebus maximis*] trzeba się ftrzec ModrzBaz 26v; CzechEp 193, 352 marg; SkarKaz 514b; Bo do mowienia o tych wfzytkich rzeczách: síláby čásfu y pápiery potrzebá KlonFlis A2v.*

mowienie czyje [= przez kogo] [w tym: G sb i pron (4), ai poss (1)] (5): BudBib Ose 1/2; Gdzie iáko dni ábo čásfy przelźle/ ták teŃ y fpoŃoby rozmáite onego mowienia Bożego [...] w nie/ [...] kładzie [św. Paweł] CzechEp 268, 185, 216, 218.

W połączeniach szeregowych (4): *CzechEp* 185, 216, 218; Boć nam nie pomoże nic żadne mowienie/ czytanie, gadanie, ani też śpiewanie/ bo gdzie nie málz tego z Duchá odrodzeniá/ tám nie málz żadnego Diablá przemożenia. *ArtKanc* N4v.

W przeciwstawieniach: »mowienie ... milczenie (4), słuchanie (3), myślenie, pogląkanie« [w tym: pogląkanie albo słuchanie (1)] (9): Był ten mędrzec [*Ipokras*] mały postawy, oblicza pięknego, frzedniey głowy, kroku zniénagłego, wiele myślenia á rzadko mowienia *BielŻyw* 67, 37; Bowiem on [człowiek] ma być skromnieyŝy w mowieniu niżli w pogląkaniu albo w słuchaniu chcieli być mądrim, gdyż mowa więcey szkodzi niżli widzenie. *GlabGad* C2; Wŝytki rzeczy ŝwoy čás máiá zámierzony pod słońcem/ iest čás co chceŝ y nie chceŝ. [...] Czás mowienia/ čás milczenia [*tempus tacendi et tempus loquendi Vulg Eccle* 3/7]. Czás boiowánia/ čás pokoia. *BielKron* 79v; *SkarŻyw* 52, 142; *WujNT Iac* 1/19; *SkarKaz* 39a.

W charakterystycznych połączeniach: mowienie długie, doskonałe, łagodne, napominające, niekrzeczne, niepożyteczne (2), porywcze [= bez przygotowania], porządne, próżne (3), przywodzące, szkarade; mowienia bezpieczeńć, dar, nieumiejętność, prostota, swoboda, śmiałość; do mowiewienia śmiałość, ufność, wolność; ku mowieniu leniwy (2), prędki; w mowieniu okrasa, świeboda, wolność; w mowieniu mierny, skromny.

Wyrażenia: »dobrze mowienie« (1): Gdy oná [*nauka, tj. filozofia*] yeft yákoby mátká dobrzeczynyenya y mowyenya. *GliczKsiąż* I3v.

»mowienie [*jakimi*] językami (a. języki)« [*szyk 1 : 1*] (2): *CzechRozm* 182v; Apoŝtoł mowi: przekłádáiąc dar prorokowánia/ [...] nád dar mowienia rozmáitemi y nieznaíomemi ięzykámí. *WujNT* 614.

»mowienie krotkie« (1): Logica – Nauka ktorą nas vczi mowieniá krotkiego a rządneho, y prawdi wibadiwaniá. *Calep* 611b.

»płatne [= poważne] mowienie« (1): gdzieby około tego [*zalet kobiet*]/ do ŝporu/ á o płatne mowienia przyŝzło *GórnDworz* V2.

»mowienie w przypowieściach« (1): Skąd to idzie/ iż mowienie w przypowieściách nie było przyczyná ich niedowiárŝtwá *WujNT* 139.

»rzadkie (a. rzadko) mowienie« = *małomówność* (2): *BielŻyw* 67; Taciturnitas maxime commendat foeminam, Rzadkie mowienie wielmi záleca y śliachći białugłowę *Mącz* 206c.

»mowienie rządne« (1): *Calep* 111b cf »mowienie krotkie«.

»słodkie mowienie« (1): iŝ w ten čás niebyło tam mieŝtza ŝlodkięgo mowieniá/ ij matczynęgo ijmienia pomienieniá *OpecŻyw* 148v.

»sposob, obyczaj, zwyczaj mowienia« = *stylus Mącz, Calep* (12 : 9 : 1): Wŝydowŝkiem ŝtoi Prorokował/ A ten obyczaj mowiená wŝięt iefth od prawdziwych Prorokow/ [...] Káldeyŝki wykłádáćz miáłto sówá tego prorokował/ położył ŝzáłá. *BibRadz* I 161a marg, I 3a marg, 5a marg, 471a marg; Phrasis, Dicendi modus, Obyczáy mowienia/ záchowánie á właŝność którego yeŝika [!]. Alias Stylus. *Mącz* 298c, 195b, 366b, 399b, 503b; oni/ co rzeczy święte popiŝáli poŝpolitým obyczáiem mowienia/ to ŝłowo [*krzyżmo*] ku onemu tylko pomázaniu przypiŝowali *KuczKat* 150, 80 [2 r.], 125, 405; Lecz náŝ ięzyk dáleko ma inŝy á rozny ŝpoŝob mowienia od Lacinŝkiego *BudBib*

cv; *CzechRozm* 200, 222v; Wytarła fię niepomálu tego náfzego wieku grubość y w słowiech y w fpofobie mowienia [*barbaria ... verborum et sententiarum*]. *ModrzBaz* 59v; *CzechEp* 147, 268 [2 r.]; *Calep* 1013a.

»wiele (a. wielkie) mowienie« = *wielomówność, gadulstwo* (2 : 1): *BielŻyw* 141; *SeklKat* Z3v; *Quid opus est verbis*, I co po ták wiele mowieniu. *Mącz* 265a.

»wolne, swiebodne mowienie; wolność, swoboda mowienia« [szyk 6 : 1] (4 : 1; 1 : 1): tylko w miefcie powieðał [*Tyberiusz*] káždemu fwobodá mowienia/ y myfli dobre máią być. *BielKron* 140, 230v, 233, 235; *Vindiciae*, Swiebodne mówienie przed fądem/ Obroná. *Mącz* 86a; bo pomnieę iákoś nam w.m. wolnego mowienia pozwolił *GórnDworz* E4; wáfzakoż nie zákázuie rozsfpráfzác buntow heretyckich/ vftá záfwieráiąc/ mowienia wolność odcinác *CzechEp* 39.

»źle mowienie« (1): *Maledicendilascivia*, Popędliwość niewftydliwość ku zlie mowieniu. *Mącz* 184d.

Szeregi: »mowienie i czynienie« [szyk 2 : 1] (3): *GliczKsiąż* I3v; á ktemu przykáfadow luźfi doświádczoney cnoty [...] náśláadowác/ przyłóżywfy do náuk zwyczáy/ ktory ieft naylepfzym mowienia y czynienia Miftrzem [*optimum magistrum dicendi atque agendi*]. *ModrzBaz* 15, 52. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»dysputacyja i mowienie« (1): Márká tego po kilá kroć ná dyfputácyá/ y mowienie y podpárcie tego co zle fáłfzywie trzymał/ wyzywano *SkarJedn* 297.

»nie tylko mowienie ale teź i milczenie« (1): Bo v rzecznikow nie tilko ieft mowienie ale teź y milczenie przedayne. *BielŻyw* 62.

»mowienie i myśl (a. myślenie)« (2): *BielKron* 140; Ktora rzecz ieft ku vczynieniu fprofna/ tá y ku mowieniu y ku myśleniu ieft nieucźciwa [*id et loqui et cogitare inhonestum*]. *ModrzBaz* 10v.

»mowienie albo pisanie« [szyk 2 : 1] (3): *SeklKat* Z3v; *Glossographi* – Wikládacze słow trudnuyfzich [!] bąđz piśfanim albo mowienim. *Calep* 459a, 1013a.

»słowa i mowienie« (1): iłz to opowíádanie y ono wyznánie czyniá [*Anna prorokini*]/ nie ták dálece fłowy y mowieniem [...] iáko pokłónem/ plákáníem/ y wielką rádościá/ y modlitwą. *SkarŻyw* 114.

»słuchanie i mowienie« (1): dofyć ma człek/ [...] z fwemi grzechámi czynić: á cudzemi fię y w fłuchaniu y w mowieniu niebáwić. *SkarŻyw* 292.

α. *To, co zostało wyrażone: wypowiedź, określenie; słowa; sermo Vulg* (18) : *BierEz* A3v, Sv; *BielŻyw* 133; *Leop Eccle* 5/6; *CzechRozm* 197v; Ieśliż o nim [o *Chrystusie*] moźe być dobrze mowiono: iź ieft z oboiey náтуры ábo ze dwu nátur złóžony? czyli ieft zlany abo fplawiony/ czyli zmiefzány/ czyli fklijony/ czyli dopełniony/ czyli zlitowány/ czyli złączony? Zadne fię z tych nie podoba (mowienie) tylkoź fię podoba/ ziednocžony *CzechEp* 77.

mowienie czyje [= przez kogo] [*w tym: G pron* (1), *ai poss* (1)] (2): Święta matko bofká/ [...] Wzięlas pozdrowienijé Przez anielfkié mowienijé *OpecŻyw* 190; *MOWienia* moje [*Eloquia mea*] vftýfz Iehowo *BudBib Ps* 5/1.

Z przytoczeniem w funkcji przydawki dopełniającej [*w tym z zapowiednikami: to* (2), *taki* (1)] (3): Iáko fie to mowienie rozumne/ Bog vmárl/ Bog pogrzebion. *KuczbKat* 40 marg; *CzechRozm* 25v, 121.

Ze zdaniem przydawkowym (1): Tákże y ono mowienie/ iż miłości Bożey żadna złość ludzka wyczerpnąc niemoże/ wyráził Dawid łowy onymi *KuczKat* 375.

Fraza: »mowienie poszło [z kogo]« (1): Z Chriftułác to łámego tákie mowienie pierwey [...] pofzło/ nie z łzátáná: ktory teź potym [...] tákże mowił. *CzechEp* 121.

Zwroty: »mowienie wyrazić [czym]« (1): *KuczKat* 375 *cf* *Ze zdaniem przydawkowym*.

»mowieniem wysłowić« (1): Ktoź płácze oneyto nocy/ ktho mordy mowieniem Wyłowi *BielKron* 308v.

Wyrażenia: »łagodne mowienie« = *pochlebstwo* (3): *Exprimere nummulos in aliquo blandiloquentiis*. Wyłudzić ná kiem pieniądze łágodnim mowieniem. *Mącz* 25d, 25d, 194c.

»mowienie smyślone« (1): *Declamatio*, Rzecz á mowienie smyślone dla ćwiczenia rozumu y yęzyká vcziniona. *Mącz* 55c.

»wątpliwe mowienie« = *dwuznaczna wypowiedź* (1): *Amphibologia* Wątpliwe mowienie. *Mącz* 8a.

Szereg: »rzecz a mowienie« (1): *Mącz* 55c *cf* »mowienie smyślone«.

β. praw. Skarga, pretensja [o czym] (2) : abi [...] wieczy thego mowyenia zadnego otheyefmy graniczi nyemiely [...] abi nałchi poddany fwałchimy poddanimy y woyewodi vkrajnymy wieczy miedzi łobą otho przimowienia zadnego niemiely. y boyow, łwarow, miedzi łobą, nieplodzily *LibLeg* 10/61 v; *In termino Concitatorio*, mieyfce ieft mówienia pro male obtento. *SarnStat* 801.

b. W wypowiedaniu się posługiwanie się tekstami przygotowanymi, przeważnie cudzymi, gotowymi formułami (11) :

α. Odmawianie (o modlitwach) (8) : Iż Zołtarz Pánny Maryey/ ieft lepfzy/ waznieyfzy/ y ku mowieniu pożytetzniefzy/ ániłli Zołtarz Dawidá Proroká. *KrowObr* 156; *LatHar* 509.

mowienie czego (5): *MurzHist* E3v; Sposob mowienia Zołtarzá/ álbo Wianká/ álbo Koronki Pánny Świętey Máryey. *LatHar* 513, 515, 552; NAVKA MOWIENIA WIANKA Rozánego Pánny Máryeý. *SiebRozmysł* F2.

W charakterystycznych połączeniach: mowienia nauka, sposob (2).

Wyrażenia: »języczne mowienie« (1): iż ieft Modlitwy łposob dwoiáki/ Ołobliwy y Połpolity/ tedy wzywamy łowney modlitwy/ áby oná wlpomagála ćhuć náłzę wnętrzną y pobożność: á w Połpolitey [...] żadnym obyczáiem ięzyczne álbo łowne mowienie opufzczone być niema. *KuczKat* 370.

»słowne mowienie« (1): *KuczKat* 370 *cf* »języczne mowienie«.

β. Wygłaszanie (o mowach i słowach) [czego] (3) : *BielŻyw* 61; iż proznym łow mowieniem Pan Bog vprołzon niebywa. *KuczKat* 370; Kwitnęło zá łtárodawnych ćzálów w mowieniu rzeczy ćwiczenie [*declamandi exercitatio*] włzkołách *ModrzBaz* 130.

c. Sposób formułowania wypowiedzi, styl; sermo Vulg (7) : *Breviloquentia et breviloquium*, Krótkie mowienie *Mącz* 27a; *Leop* 2.*Mach* 15/40.

Wyrażenia: »dobrze mowienie« = *sztulca wymowy, retoryka* (1): Abowiem w czynieniu oracyey iákmiarz włzyfcy tych nauk wzywáią/ ktore ná przeciw nauce dobrze mowienia łą. *KwiatKsiąż* I2.

»dworskie mowienie« (3): *RejKup* a7; *Ne supra quidem calceus*, *Proverb*. Co w čás to dobrze. Po przczkę/ dworskie mowienie. *Mącz* 31b, 235a.

»staroświeckie mowienie« (1): Archaisms, Latine antiquitas, Figura apud Grammaticos, Stároświeckie mówienie/ Gdy obyczáimi łtárych mowiá. *Mącz* 14d.

d. *Sposób artykulacji głosek, wymawianie* (5) : Pronunciatio, Obyczaj mówienia/ Obyczaj wymawiania słów. *Mącz* 254c; Prosodia, Latine Accentus, Notá/ Nocenie/ Dźwięnk/ Przinócenie niektórych sylab w mówieniu *Mącz* 327b.

mowienie czyje [= czym] (1): Abowiem w mówieniu vłth [*in loquela ... labii*]; mówieniem warg (*marg*) blekotliwými wárgámi (-) *WujBib*] y ięzykiem innym będzie mowił do ludu tego *Leop Is* 28/11.

Wyrażenia: »miązsze mowienie« (1): Hirquitallire – Początek (miazłzgo [!]) mówienia, w młodziencu koło 18 roku. *Calep* 484b.

»mowienie przez nos« (1): więc go nie nálláduie w cnotach/ w godności/ w łpráwie/ w czuyności/ w dozorze/ ále telko w mówieniu przez nos. *GórnDworz* E6v.

e. *Używanie formy wyrazu lub zwrotu* (2) : *KrowObr* B; Rursus et rursum adverbia. Zás/ Niektorzi piłzą zálię/ ále to wątpliwe mówienie łie być widzi *Mącz* 362a.

2. *Zdolność wypowiedzania się słowami, fizyczna możność mówienia* (2) :

W połączeniu szeregowym (1): Bo nam raczył dác [Bóg] z łálki łwey táki wzrok/ táki łłuch/ y mówienie ięzyká náłzego *RejPos* 205v.

Zwrot: »mieć mowienie« (1): Mnodzyćiem tácy bywáią/ Iż kiedy łie rozgniewáią: Dla wielkiego rozrzewnienia/ Długo nie máią mówienia. *BierEz* A3v.

Wyrażenie: »mowienie języka« (1): *RejPos* 205v cf *W połączeniu szeregowym*.

Synonimy: 1. gadanie, gadka.

Cf **KRASOMOWIENIE, [MNOGOMOWIENIE], MOWA, MOWIĆ, NIEMOWIENIE, WIELMOWIENIE, WIELOMOWIENIE**